

Van provo's en kabouters

Terwijl er in de jaren zestig in Nederland en met name in Amsterdam ongekende gebeurtenissen plaatsvonden, bleef het in de gemeente De Bilt relatief rustig. Maar in 1969 en vervolgens in 1970 werd de rust verstoord. Politiek geëngageerde leerlingen van De Werkplaats zorgden voor opschudding. Eerst door het uitdelen van pamfletten bij de 4-mei herdenking van 1969, en in 1970 door het 'kraken' van de voormalige bibliotheekvilla aan de Nachtegaallaan.

In dit artikel reconstrueren wij dit stukje recente, plaatselijke geschiedenis. Geen eenvoudige opgave, want de gegevens blijken moeilijk te achterhalen: zo kort geleden en al zo ver weg.

De bewogen jaren zestig

Voor een goed begrip van de gebeurtenissen die in 1969 en 1970 de gemoederen in De Bilt verhitten, is het nodig kort te memoreren wat er voornamelijk in Amsterdam maar ook ver daarbuiten, in Parijs en in Amerika gebeurde. Ik doe dit door enkele gebeurtenissen in chronologische volgorde te noemen. Tegen deze achtergrond, deze explosie van –politiek- geweld is het niet verwonderlijk dat ook in onze gemeente enige naschokken voelbaar waren.

Voor dit artikel moet ik volstaan met korte verwijzingen. Uitgebreidere informatie kunt u via Google vaak in Wikipedia vinden, ook de publicaties van Mulisch (o.a. 'Bericht aan de Rattenkoning' van 1966 en 'De Aanslag' van 1982) zijn breed toegankelijk. Duidelijk is dat er, in vergelijking met onze tijd, veel beroering was in Nederland in de jaren 60 en 70. Je ziet eveneens duidelijk hoe na de jaren 60 de maatschappelijke tegenstellingen zich verhardden.

De verstoorde 4-mei herdenking

De Werkplaats Kindergemeenschap (WP), de school van Kees Boeke, ontving vanaf haar ontstaan kinderen van ouders met

1957	Oprichting PSP (Pacifistisch Socialistische Partij)
1961-1962	Vredesfietstochten Ban de Bom Beweging (anti kernwapens)
1963-1966	“Zo is het toevallig ook nog 's een keer” (kritisch tv-programma)
1964	Beatles in Blokker
1964	Bob Dylan. The Times They Are A Changin’
1965-1967	Provo; happenings bij het Lieverdje op het Spui in Amsterdam
1965	Verloving Beatrix met Claus (‘Claus raus’)
1965	Inbeslagname eerste witte fiets bij het Lieverdje
1965	Teach-In Vietnam (Berkeley VS en Koopmansbeurs Amsterdam)
1966	Oranjenummer Propria Cures (PC): verbinding provo’s met studenten
1966	Huwelijk Beatrix en Claus in Amsterdam; rellen, rookbommen (‘Oranjeboven, oranjeboven, leve de republiek’)
1966	Telegraafrellen
1966 e.v.	Vietnamdemonstraties
1966	Dood Che Guevara
1966	Oprichting St. Actieve Geweldloosheid
1966	Oprichting IKV: Interkerkelijk vredesberaad
1968	Praagse lente (opstand Tsjecho-Slowakije)
1968	Dood Martin Luther King
1968	Studentenrevolte Parijs (‘De verbeelding aan de macht’)
1969	Bezetting Maagdenhuis in Amsterdam door studenten
1969/1970	Oprichting Kabouterbeweging (Roel van Duijn; 1970 Oranjevrijstaat)

late jaren 60, vroege jaren 70 Flower Power

1973/1975	Einde oorlog in Vietnam
1975	Nieuwmarktrellen (aanleg metro)
1977	Actie IKV tegen kernwapens (‘Alle kernwapens de wereld uit, te beginnen in Nederland’)
1978/1979	Krakersrellen ‘Nieuwe Keyzer’
1980	Kroningsoproer (‘Geen woning, geen kroning’) bij kroning Beatrix tot koningin
1981-1983	Vredesdemonstraties (Amsterdam 400.000 demonstranten, Den Haag 600.000)

alternatieve ideeën, (ook koningskinderen). Op leraren oefende in mindere of meerdere mate de school dezelfde aantrekkingskracht uit. Dit verklaart waarom een aantal leerlingen van de WP, misschien eerder dan leerlingen van andere scholen in de gemeente, in de jaren zestig door de geest van de tijd geïnspireerd werden tot protest tegen in hun ogen bestaande maatschappelijke onwenselijkheden. Een van deze protesten betrof de 4-mei herdenking. Wat gebeurde er?

Op de avond van 4 mei 1969 deelde een aantal leerlingen een pamflet uit met de volgende tekst:

Het herdenken van oorlogsslachtoffers is volgens ons een goede zaak;

- *De grootste eer die we de gevallen kunnen bewijzen, is het zich volledig inzetten voor een wereldvrede.*
- *Ieder militair vertoon bij een oorlogsherdenking is beschamend en de grootste oneer die we de gevallen kunnen bewijzen.*
- *Is het niet immoreel om zowel te herdenken als mee te betalen aan de fabricage van wapens voor oorlogsdoeleinden?*
- *Wij beschouwen deze herdenking als een bezinning op alle wantoestanden die heersten en heersen, niet alleen die in o.a.*

Nederland, 25 jaar geleden, maar ook die tegenwoordig, over de hele wereld, (b.v. in Tsjecho-Slowakije, Portugees-Angola, Mosambique, Biafra, Griekenland, Spanje, het Midden-Oosten, Noord-Amerika, Rusland, Zuid-Amerika).

*Een groep inwoners van
De gemeente De Bilt
Correspondentie-adres:
R.W. Kruijswijk
Venuslaan 7
De Bilt (post Bilthoven)*

Vanaf dat moment volgen de gebeurtenissen elkaar snel op. Maar eerst: wat is er op de avond van de vierde mei precies gebeurd? Uit een niet-ondertekend bericht van 10 mei, maar vermoedelijk van dezelfde groep inwoners waar R. W. Kruijswijk deel van uitmaakte, kunnen we de vermoedelijke gang van zaken reconstrueren.

'Handelwijze was de volgende: De stencils werden verspreid voor het zich in beweging zetten van de twee stoeten (uit De Bilt en Bilthoven) en na het ontbinden van de plechtigheid. Aan deze herdenking hebben de aktievoerders zelf deelgenomen. (Het zei op een eigen wijze: enkele aktievoerders hebben zich zo geërgerd aan het militairistisch vertoon, gepresenteerd geweer, klappen met de hakken etc. en het zingen van het Wilhelmus, dat zij deze zaken de rug hebben toegekeerd). Juist het tijdstip van de avond van de 4^e mei hebben zij gekozen, omdat zij in het bijzonder de deelnemers

aan de dodenherdenking wilden bereiken, deze mensen de gelegenheid hadden om 2 minuten in volledige stilte ook over de inhoud van het stencil na te denken en het de enige mogelijkheid was om de inhoud van het stencil nationaal bekend te laten worden.'

(Merk op dat van af het begin landelijke bekendheid werd nagestreefd. B.S.)

'In het ene gedeelte van de gemeente De Bilt is door de politie wel opgetreden (enkele honderden pamfletten zijn in beslag genomen), terwijl in het andere deel vrij kon worden uitgedeeld. (...) De volgende ochtend heeft de burgemeester de rektor van de Werkplaats Kindergemeenschap opgebeld, met de mededeling dat de rektor moest weten dat er enkele leraren en een aantal leerlingen van de Werkplaats aan de betreffende actie hebben deelgenomen.'

In hoeverre waren leraren van de WP betrokken bij de actie? Een antwoord op deze vraag vinden we in een krantenartikel van dinsdag 6 mei in Het Parool, geschreven door een mij onbekende D. Zijlstra: de groep bestond uit een dertigtal leerlingen, oud-leerlingen en leraren van de Werkplaats. Een van de leraren was prof. dr. J.H. Dubbink, die aangehaald wordt: *'We hebben zondagavond de burgemeester pertinent gevraagd wat hij van het in beslag nemen vond. Hij mompelde dat hij het goedkeurde en stapte toen snel in zijn auto.'*

'Het mooiste is misschien wel, dat hij vanmorgen de rector van de school heeft opgebeld om mee te delen, dat enige leraren

en leerlingen debet waren aan de actie – een poging tot intimidatie? Dat is een vermoeden (...).'

Overigens blijkt uit een brief van het college van Burgemeester en Wethouders van 2 mei 1969 aan R.W. Kruijswijk dat voorafgaande aan de actie op 4-mei een verzoek is ingediend 'om spandoeken aan te brengen bij of in de omgeving van het gemeentehuis' dan wel mee te voeren in de stille tocht, en dat daarop afwijzend is beschikt.

Op 5 mei stuurde de gemeente-politie de in beslag genomen stencils terug. Maar daarmee was de kous niet af.

De actie trok de aandacht van de regionale en landelijke pers. Er werden vragen gesteld door leden van de Tweede Kamer en de Eerste Kamer. De vrijheid van meningsuiting was immers in het geding.

In het Utrechts Nieuwsblad van 5 mei reageerde de burgemeester van De Bilt, de heer Fabius, publiekelijk: *'Afschuwelijk vind ik dat men met zijn vingers aan de dodenherdenking komt.'* Uit dit artikel blijkt ook dat er de zaterdag voorafgaande aan de 4-mei herdenking/actie op zondag nog een gesprek heeft plaatsgevonden tussen de burgemeester en enkele 'vertegenwoordigers van de jongelui'. De heer Fabius ontkent het militair karakter van de 4-mei herdenking, erkent het recht op demonstratie 'maar anderen moeten geen hinder ondervinden van hun acties' en zegt dat de politie niet voorbereid was op de actie.

Aanvankelijk was onduidelijk of enkele jongeren zijn 'ingesloten en weggeleid' door de politie nadat ze zich demonstratief hadden omgedraaid toen het bevel 'presenteert geweer' werd gegeven, zoals Het Parool op 5 mei schrijft. Zijn ze wel of niet aangehouden? Elders verklaart de heer Fabius dat de jongelui niet zijn aangehouden, dat de pamfletten niet in beslag zijn genomen. Onduidelijk is gebleven of, zoals later is beweerd, toestemming werd geweigerd om spandoeken in de tuin van een particulier op te hangen. In de kamervragen van mevr. Singer-Dekker (PvdA) speelt dat een rol.

In de gemeenteraad van De Bilt worden ook vragen gesteld, door de heer Cornelissen (PSP), over het in beslag nemen van de stencils en over het telefoongesprek van de burgemeester met de rector van de WP: is de burgemeester niet van mening '*dat dit gesprek als een poging tot intimidatie kan worden opgevat?*'

De antwoorden, van de burgemeester, als hoofd van de politie, '*hoewel wettelijk nog niet verplicht, gaarne vanzelfsprekend*', wijzen natuurlijk elk mogelijk verwijt af (evenals later de ministers van justitie en binnenlandse zaken elk verwijtbaar feit af zullen wijzen).

In de plaatselijke pers stookte de heer Van Krugten het vuurtje op. Ongetwijfeld heeft deze lokale journalist in belangrijke mate

bijgedragen aan de aandacht die de 4-mei actie gekregen heeft. Van Krugten stond bekend om zijn conservatieve standpunten, maar ook, in kleinere kring, om zijn oorlogsverleden.

Van Krugten veroordeelde de actie: '*Het is te hopen, dat deze manifestatie geen voorloper is van meerdere doelloze demonstraties zoals we die al zo lang kennen en die in wezen allen terug te voeren zijn tot het ontbreken van een krachtige leiding in tal van plaatsen. Het is toch een schande, dat in een stoet, welke de gevallen eert, een rookbom wordt geworpen. Neen we zijn wat de uitoefening van gezag betreft heel erg op de verkeerde weg en het wordt steeds van kwaad tot erger.*' Rookbommen, toe maar. Maar Van Krugten trok nog feller van leer. In de Biltse Post van 14 mei (of was het 16 mei, mijn bronnen spreken elkaar wat de datering betreft tegen) schreef Van Krugten (in de rubriek 'Biltse Babbeltjes'):
'Misschien wordt het in de toekomst weer nodig dat er verzets knokploegen worden gevormd om bepaalde jongelui te leren wat oirbaar is en wat niet.'

Op dit punt in mijn verslag van de gebeurtenissen aangekomen moet ik mijzelf, Bernard Schut, kort ter sprake brengen. Toen ik deze in mijn ogen destijds (en nog steeds) verwerpelijke oproep las, besloot ik de Gemeenteraad van De Bilt te vragen hiertegen stelling te nemen. Ik schreef het volgende:

'Ik doe een beroep op Uw verantwoordelijkheid en verzoek U heel duidelijk te verklaren dat U de handelwijze die de Heer Van Krugten in bovenstaand citaat beschrijft, volstrekt afkeurt. Ik zou het bijzonder op prijs stellen als mijn verzoek nog in de eerstvolgende vergadering van Uw college behandeld zou kunnen worden.'

Op 5 juni ontving ik het antwoord van BenW: mijn brief was besproken in de vergadering van de gemeenteraad van 29 mei; de gemeenteraad achtte het niet haar taak zich uit te spreken over publicaties, die in de pers verschijnen. Ik moest maar een ingezonden stuk schrijven.

Sympathie voor mijn stellingname was er niet. Integendeel, de actiegroep werd gezien als herrieschoppers, de heer Slok van de AR (Anti-Revolutionaire Partij; een van de partijen die later in het CDA is opgegaan. B.S.) had het zelfs over 'uitwassen van de vuile bruine horden van Neurenberg'. *'Die hebben meer nagelaten dan hij zich ooit had kunnen voorstellen. Hij dacht dat met de horde van Neurenberg de zaak afgelopen zou zijn, maar de horde is nog niet verhangen of er staat al een andere horde klaar om herrie te schoppen. Men trapt overal tegen aan'* etc. Sprekers van PvdA en VVD namen hierop afstand van de uitspraken van de heer Slok. En heel curieus, in het vastgestelde verslag van de vergadering is een deel van de uitspraken van de heer Slok onleesbaar gemaakt. Het moet een zeer emotionele

gemeenteraadsvergadering zijn geweest.

In de kolommen van De Biltse Post had Van Krugten al eerder verslag uitgebracht:

'Eén van de raadsleden die lid is van de PSP (Pacifistisch-Socialistische Partij. B.S.) was het volledig eens met het schrijven van de heer Schut en zou het liefst zien dat de raad zich hierachter stelde.

Maar de Biltse raadsleden zijn niet op hun achterhoofd gevallen en mevrouw Laan-Benders van de VVD merkte zeer terecht op dat wanneer iemand het niet eens is met een geschreven krantenartikel men dan maar een ingezonden stuk moet sturen

en wanneer iemand meent dat er reden toe is nou dan kan zo iemand zich tot de rechter wenden. We leven jammer genoeg weer in een tijd die sterk doet denken aan de vooroorlogse jaren in Duitsland. Daar slaagde een kleine minderheid erin om het nationaal socialisme op te dringen aan het gehele volk.'

Hiermee overspeelde Van Krugten zijn hand. Eind juni verscheen DE BILTSE PEST in een oplage van 7000 exemplaren, waarin de doopceel van Van Krugten wordt gelicht: een der grootste collaborateurs die de Nederlandse pers heeft gekend; een SS-controleur voor de Nederlandse pers; veroordeeld tot tweeënehalf jaar interneringskamp; door de commissie voor de perszuivering voor zestien jaar ontzet uit de mogelijkheid om journalistiek te bedrijven.

Schrok Van Krugten? Allerm minst, de beschuldigingen deed hij af als 'gedaas'. En hij ontken de, hij was weliswaar veroordeeld, maar ten onrechte, wie hem werkelijk kende, wist wat hij aan goede daden in oorlogstijd had verricht. Hij overwoog een aanklacht in te dienen. De actie schreef hij geheel toe aan de PSP.

Een ander plaatselijk blad, De Biltse en Bilthovense Courant reageerde heel afstandelijk. Men had begrip voor de actie, maar *'De bijzonder opvallende wijze waarop dit echter gebeurd wekt de indruk van een persoonlijke aanval, uitgaande boven het doel dat men zegt te willen bereiken.'*

Na een aanvankelijk voor zijn doen nog gematigde reactie reageerde Van Krugten met steeds meer nadruk: Tweede antwoord van de Biltse Post aan de samenstellers van het PSP propagandablaadje dat zich terecht aandient als: DE BILTSE PEST, Derde Antwoord etc.

Wat hem bijzonder stak was dat een **"jongetje van 14 jaar"** de Biltse Pest mede had samengesteld, een 'knaapje', 'Richardje Kruijswijk' etc. *'... wanneer om 8 uur de Dodenherdenking plaats vindt is het voor Richardje al meer dan bedtijd.'*

Het blad 'Geestelijk Weerbaar' van Voormalig Verzet Nederland wijst in een column met de titel 'OPGEWARMD' (11-7-1969) de aktie af: pacifistisch, maar bevestigt de feiten over Van Krugten.

Wanneer de ministers van Justitie en

Binnenlandse zaken in antwoord op de kamervragen het beleid van De Bilt op 4 mei goedkeuren reageert Van Krugten zoals te verwachten valt alsof hij zelf in het gelijk is gesteld. Maar de strijdbijl was nog niet begraven.

Op 23 december 1969 verschijnt de tweede en laatste Biltse Pest. De Utrechtse krant 'Het Centrum' kopt: 'Opruiende taal in de laatste Biltse Pest. De Filosoof van De Werkplaats hoopt op bezettingen'. De krant laat Dubbink aan het woord. Belangrijker dan de feiten over Van Krugten vindt deze het *'dat we wat minder aandacht aan dat geld moeten besteden en wat meer aan het menselijk geluk dat toch nodig is om een leefbare maatschappij op te bouwen.'*

Aan het slot van zijn artikel spreekt hij de hoop uit *'dat de gehele jeugd van Bilthoven en De Bilt binnenkort een openbaar gebouw of een school zal bezetten, zodat er een discussiecentrum zal ontstaan waarin het geluk van de hedendaagse mens eens diepgaand besproken kan worden.'* Het gaat hem om de discussies: *'Een bezetting zonder discussies lijkt mij nogal zinloos.'* Veel stof heeft de tweede Biltse Pest niet doen opwaaien voorzover ik na kon gaan. Maar toch kreeg ook deze Biltse Pest nog een onverwacht vervolg. Over deze door Dubbink wenselijk geachte bezetting zal de volgende aflevering van dit artikel gaan.

Een andere, meer vreedzame ontwikkeling deed zich voor. Al uit een ‘Perscommuniqué’ van 24 mei ’69 -eveneens niet ondertekend, maar ook zeer waarschijnlijk van dezelfde groep burgers die de 4-mei actie ondernamen, hetzelfde contactadres wordt namelijk gegeven als onder het pamflet-blijkt dat er een gedachtewisseling is ontstaan tussen voor- en tegenstanders. *‘Duidelijk is geworden dat de tegenstanders alleen bezwaar hadden tegen het tijdstip waarop de actie gevoerd werd, niet tegen de inhoud.*

Het resultaat van deze gedachtenwisseling is, dat een herdenking alleen als zinvol wordt ervaren als nu levende Nederlanders, ongeacht hun leeftijd, zich daarbij betrokken kunnen voelen en het konsekwenties heeft voor heden en toekomst.

Daarom hebben een aantal jongeren het initiatief genomen om in samenwerking met ouderen een vorm te vinden waarbij dez aktualisering gewaarborgd is.

Deze vorm zal nationaal, in 1970 haar intrede moeten doen.’

En in een ongedateerd krantenknipsel zonder bronvermelding lees ik: *‘Van onze Haagse redactie: Het thema voor de komende herdenking van de 25-jarige bevrijding van ons land is: Vrijheid – ook voor de ander. Dit thema dat een beroep doet op het openstaan voor andermans overtuiging, biedt vele mogelijkheden voor een viering die zowel de generatie die de verschrikking van oorlog en bezetting heeft meegemaakt als de*

generatie die over deze periode slechts uit overlevering heeft vernomen, zal aanspreken. Dit antwoordt premier De Jong op vragen van senatoren ...’

In de Biltse Post van 9 april lees ik dat ook in De Bilt dit thema in 1970 zal gelden. Van Krugten, hoewel hij zich niet kan onthouden van enige hatelijkheden aan het adres van de actievoerders van 1969, juicht dit toe.

De herdenkingen op 4 en 5 mei 1970 verliepen zonder moeilijkheden. Schreef in mei 1969 nog een landelijk blad *‘Het doorgaans weinig opwindende leven in het lustoord van de Utrechtse “happy few” De Bilt-Bilthoven, is sinds een paar dagen in beroering’*, een jaar later leek de rust weergekeerd. Leek! Maar daarover meer in het volgende deel van dit artikel.

Bronnen:

knipselarchief Historische Kring,
particulier archief Richard Kruijswijk,
particulier archief Bernard Schut,
archieff regionaal historisch archief Vecht en Venen
(verslag gemeenteraadsvergadering)

Naschrift: hoewel dat wellicht onwaarschijnlijk zal lijken, aangezien allen verbonden waren aan de Werkplaats Kindergemeenschap, is er geen overleg geweest tussen de actiegroep, het gemeenteraadslid Cornelissen en de schrijver van de brief aan de gemeenteraad, auteur van dit artikel.